

METODY DĚJIN UMĚNÍ

Jiří Kroupa

jarní semestr 2023

Obsah

- Úvodní zopakování znalosti historiografie dějin umění
- 1. Dějiny umění, „umění“, umělecké dílo a historik umění
- 2. Uměleckohistorické „řemeslo“
- 3. Dějiny umění po roce 1945
- 4. „Kánon“ dějin umění (velcí historikové umění poválečné doby)
- 5. Kritická teorie a současný dějepis umění
- 6. Pojmy/ kategorie: forma (styl) - obsah (téma) - význam
- 6. Pojmy/ kategorie: struktura – funkce (úloha) – čas
- 7. Uměleckohistorické přístupy autonomní: znalectví
- 8. Uměleckohistorické přístupy autonomní: formově interpretační – ikonograficko-ikonologický
- 9. Uměleckohistorické přístupy autonomní: receptivně- estetický – kulturně historický
- 10. Uměleckohistorické přístupy heteronomní
- 11. Uměleckohistorické přístupy aplikované
- 12. Topika

Úvod: Čtyři způsoby dějepisu umění v historii

Úvodní opakování přehledu historiografie dějin umění v obrazech.

Pro absolvování metodologie dějin umění je třeba si zprvu zopakovat znalostí z historiografie dějin umění, neboť: „*kdo chce poznat svůj obor, musí znát jeho dějiny*“ (Auguste Comte, Udo Kultermann). Předpokládáme, že posluchači doktorského studia již při svém dřívějším studiu zvládli látku z historiografie dějin umění. Proto úvodní opakování představuje pouze výběr osobností a témat v obrazech a prostřednictvím stručných výroků, rozvržených pole foucaultovské „*archeologie humanitních věd*“, resp. podle disciplinárních matic (obojí bude ještě později probíráno v metodologii).

Posluchač by se měl proto připravit tak, že si každý „obrázek“ na základě svých znalostí samostatně krátce okomentuje a představí tak každé jednotlivé téma v dějinách umělecko-historické disciplíny.

Vstupní znalosti do metodologie dějin umění jsou přitom určitým základním uvedením do historiografie dějin umění v rozsahu příruček:

- Jiří Kroupa, *Školy dějin umění. Metodologie dějin umění 1*. Brno (2.vyd.) 2006.
- Jiří Kroupa, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*. Brno 2010.
- Hubert Locher, *Kunstgeschichte als historische Theorie der Kunst 1750-1950*. München 2001.

Psaní o umění v rámci „přirozeného“ postoje ke světu (Václav Richter)

- Receptáře, příručky, inventáře, cestopisy;
- Cinquecento: životopisy, akademické příručky, dialogy a teoretické diskuse.

„Původ“ dějepisu umění: ciceroni, erudité, curieux

- Ciceronství – erudité – sběratelství a „zvědavost“ (curiosità);
- Muzea/galerie a systematika uměleckých škol: Lanzi, Mechel, Durazzo.

Počátky dějin umění jako oboru

- Johann Joachim Winckelmann, Karl Friedrich von Rumohr;
- Dějiny umění a „historismus“, umělecké spolky v 19. století, „Berlínská škola dějin umění“ (znalectví – dějiny stylových forem – dějiny duchovní kultury).

Ustavení dějin umění jako „vědecké disciplíny“

- Fotografie, pozitivismus ve 2. polovině 19. století;
- Moritz Thausing: „Stellung der Kunstgeschichte als Wissenschaft“;
- Zvědečtění znalectví a historie, Jacob Burckhardt, Heinrich Wölfflin, Aby M. Warburg;
- Paradigma indicií, „Vídeňská škola dějin umění“, Adolf Goldschmidt.

Psaní o umění v rámci „přirozeného“ postoje ke světu

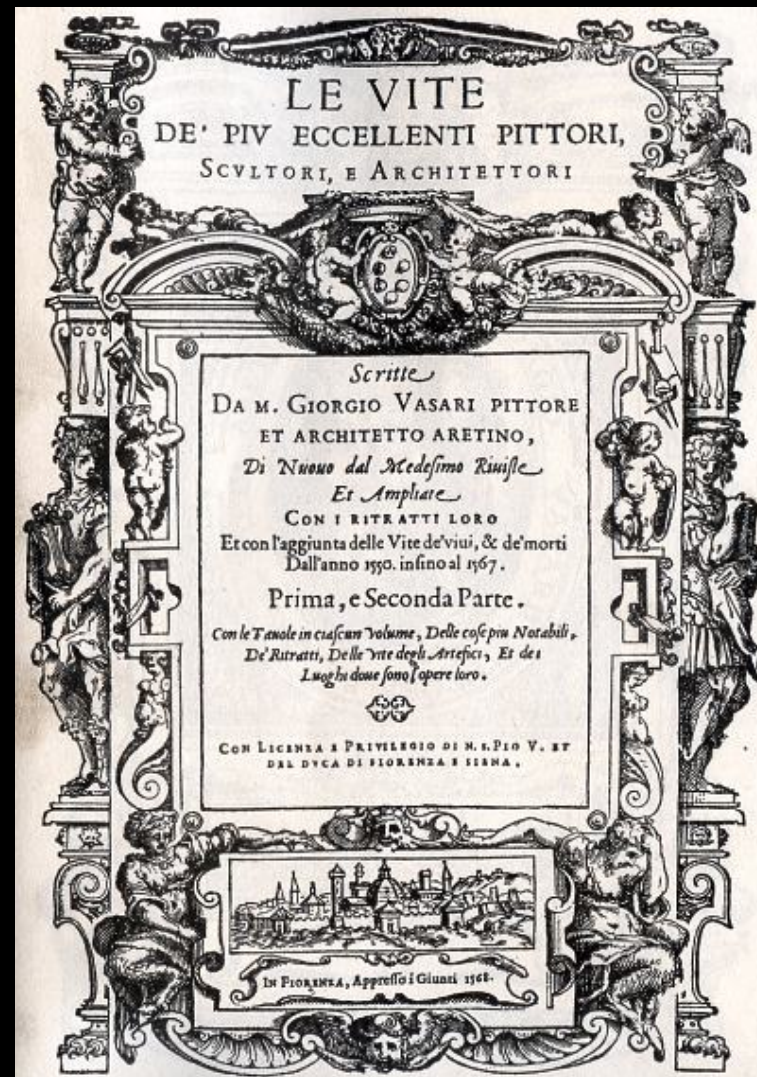
- Umělecké receptáře, příručky, inventáře, cestopisy;
- Cinquecento: životopisy, akademické příručky, dialogy – rozhovory o umění a teoretické diskuse.

Pojetí nejstarší literatury o umění v období raného novověku označil brněnský historik umění Václav Richter za pojetí „přirozeného vztahu ke světu“. Václav Richter se přitom inspiroval fenomenologickými úvahami Jana Patočky: z přirozeného vztahu vůči soudobému času, vůči svému bezprostřednímu okolí i z hlediska vlastního bezprostředního chápání světa lze vysvětlit základní charakteristiky porozumění „umění“:

- *Vrchol uměleckého snažení (maniera moderna) se odehrává v naší současnosti a my můžeme sledovat, jak se naši předchůdci postupně blížili a přispívali k tomuto našemu snažení.*
- *Tento vrchol zažíváme nejen v naší současnosti, ale též na místě, které je nám důvěrně známé (je to snažení Florencie /případně Toskánska – v pozdější době Říma, případně na nově vzniklých uměleckých akademiích.*
- *Základní zdrojem poznání uměleckého snažení je tvůrce (umělec) a s ním spojená jeho tvorba v rozsahu určité dobové „manýry“.*

Giorgio Vasari (1511-1574): „otec“ dějin umění

životopisy a vyprávění o dějinách (toskánského) umění
maniera moderna = „progresso della sua rinascità“
(propojení neměnného *disegna* a proměnlivé *maniery*)
cykličnost a současně linearita v dějinách

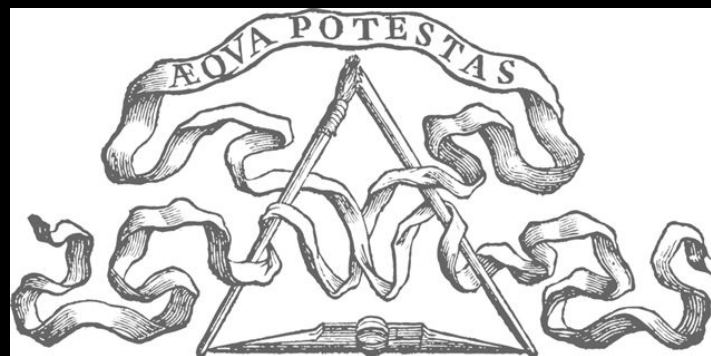

Umění – tři sestry /architettura - scultura – pittura/
se učí na uměleckých akademiích

Accademia del Disegno (Firence)

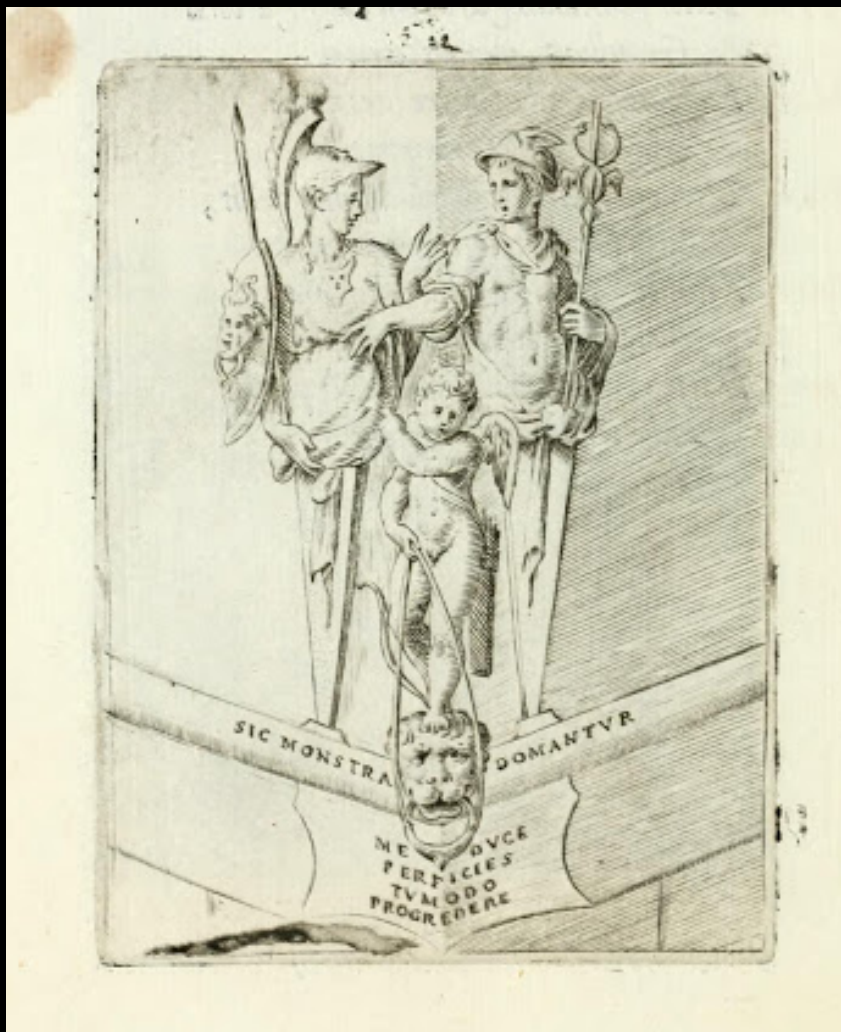
Accademia di San Luca (Řím)

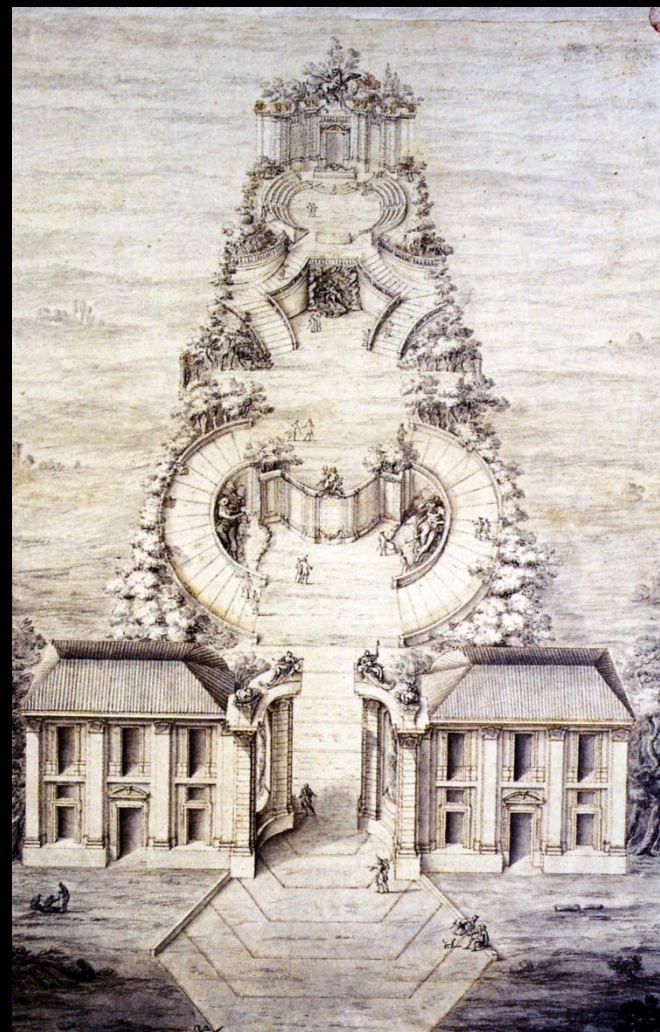

Učené akademie 16.-18. století
(jako centrum učené práce vzdělaných eruditů i akademických umělců)

Accademia Hermathena (Achille Bocchi, Bologna)

Accademia degli Arcadi (Řím)

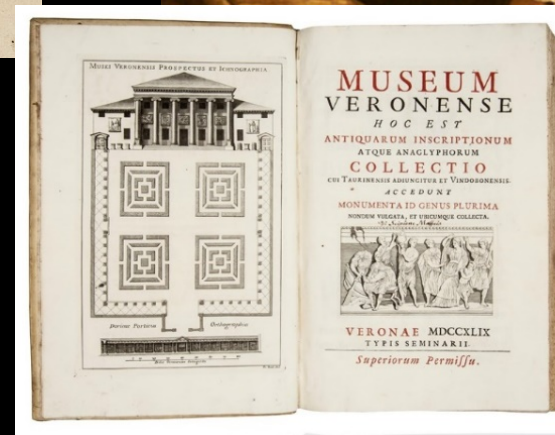
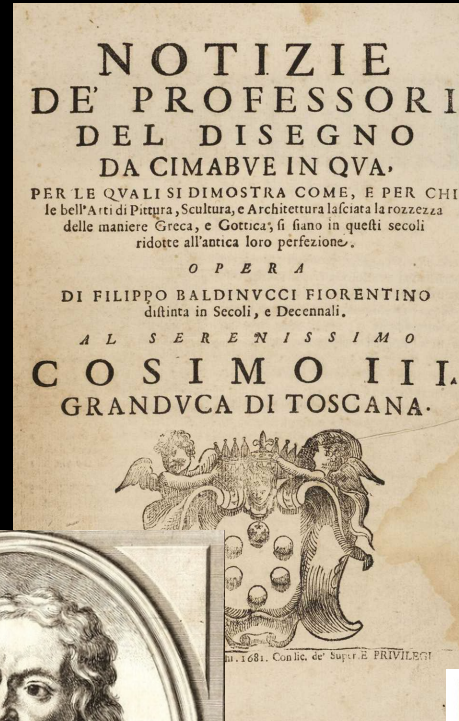
Giovanni Battista Passeri (1610-1679)

Scipione Maffei (1675-1755)

Filippo Baldinucci (1625-1696)

Kapitolská muzea

1734, první veřejnosti otevřené muzeum umění (Klement XII., Corsini)

Giovanni Gaetano Bottari (1689-1775): disegno – vědění – pramenný výzkum

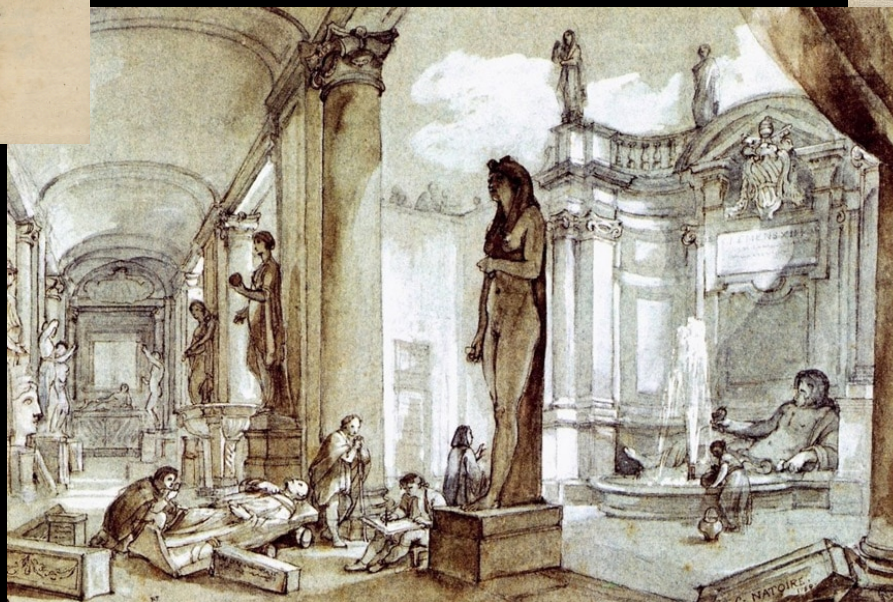
DIALOGHI
SOPRA
LE TRE ARTI
DEL
DISEGNO

CORRETTI E ACCRESCIUTI

FIRENZE MDCCLXX.

Con Licenza de' Superiori.

MUSEI CAPITOLINI
TOMUS PRIMUS

PHILOSOPHORUM, POETARUM, ORATORUM,
VIRORUMQUE ILLUSTRUM HERMAS CONTINENS

CUM ANIMADVERSIONIBUS ITALICE PRIMUM
NUNC LATINE EDITIS.

ROMÆ MDCCCL.

Typis Antonii de Rubéis apud Pantheon in via Seminarii Romani.

SUPERIORUM PERMISSU.

„Původ“ dějepisu umění: ciceroni, erudité, curieux

- Ciceronství, erudité a sběratelství, „zvědavost“ (curiosità)
- Muzea/galerie a nová systematika uměleckých škol a znalectví:
Luigi Lanzi, Christian von Mechel, markýz Durazzo

O „původu“ (ve smyslu německého Ursprung) najdeme hezké úvahy u Michela Foucaulta či u Georgese Didi-Hubermana. Oba oddělují „původ“ od „vzniku“. Jejich inspirací jsou přitom filozofické úvahy Nietzscheho a historické myšlenky Waltera Benjaminova:

„V původu se snažíme získat přesnou podstatu věci, její nejčistší možnost, její nehybnou formu, která předchází všemu, co je vnější, nahodilé a co následuje“ (Michel Foucault)

„Původ (Ursprung), i když je zcela historickou kategorií, nemá přesto se vznikem-genezí (Entstehung) věci nic společného. Původ neoznačuje osud toho, co se zrodilo, ale spíše to, co se právě v dění a zániku rodí. Původ je vírem v proudu dění a zatahuje do svého rytmu materií toho, co se právě objevuje ...“ (Walter Benjamin)

Il Cicerone

Francesco Albertini (15. stolet)

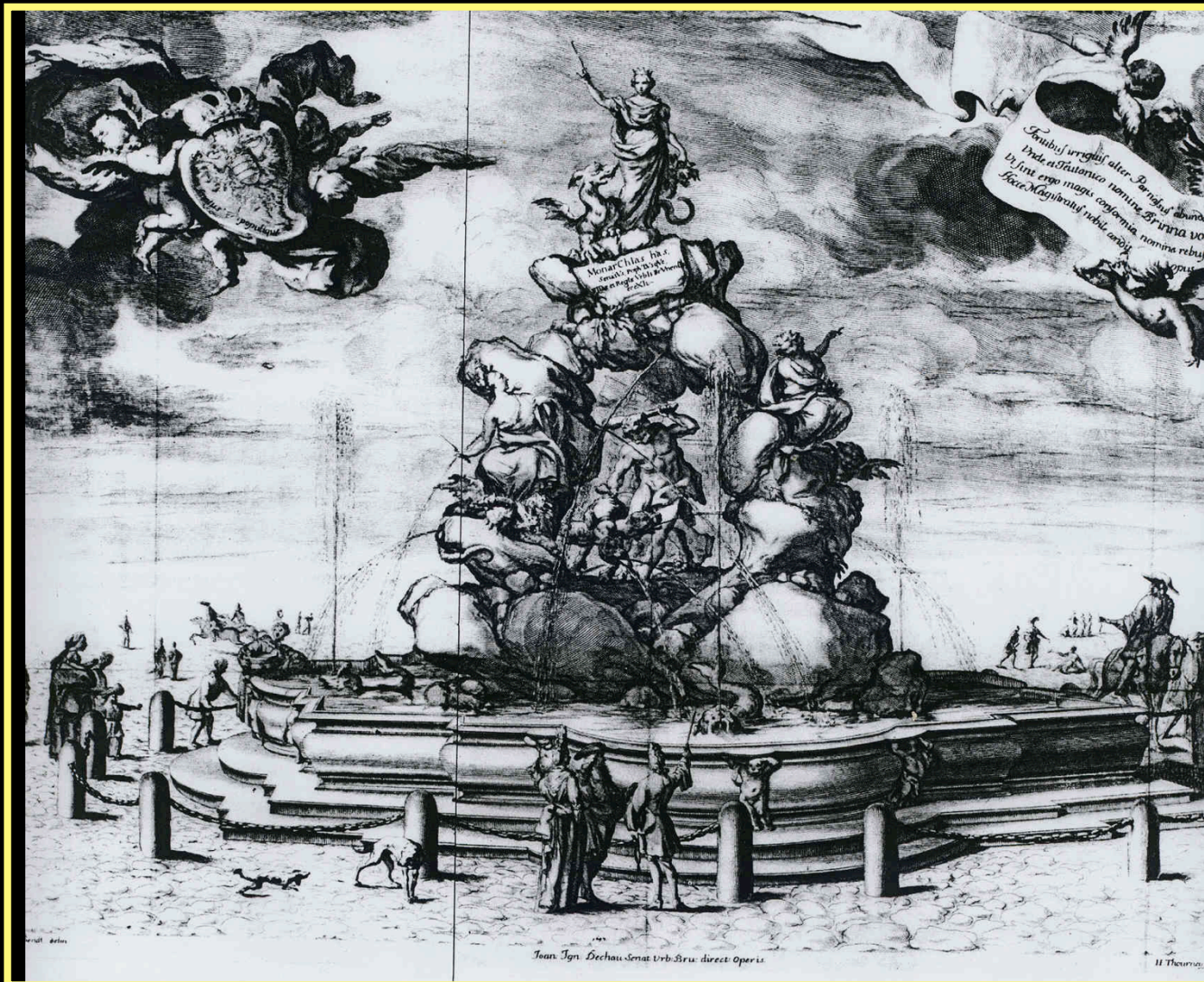
Pompilio Totti (17. stolet)

Ciceronství ve střední Evropě:

Johann Ignaz Dechau, kol. 1700,
brněnský senátor vysvětluje šlechtické společnosti význam kašny Parnas, jejíž výstavbu řídil

Erudité a curieux (učenci a zvědavci)

Johann Zoffany, Tribuna ve florentských Uffiziích, 1772-1778
(uprostřed s Tiziánovým obrazem Pietro Bastianelli – kustod medicenejských sbírek)

Johann Friedrich Christ (1701-1756)

Univerzita Lipsko

„archeologie vkusu“, ciceronství a počátky nového znalectví

*Johann Friedrich Christ
der Dichtkunst öffentlicher Lehrer
auf der hohen Schule zu Leipzig.*

(1) Galerie: akademická výuka malířství a sochařství
Louis Ducros-Giovanni Volpato: **Museum Pio-Clementino, Vatikán-Belvedere, 1773-1780**

(2)

Galerie:

CICERONE

ERUDITA

CURIEUX

Louis Ducros-Giovanni Volpato: **Museum Pio-Clementino, Vatikán-Belvedere, 1773-1780**

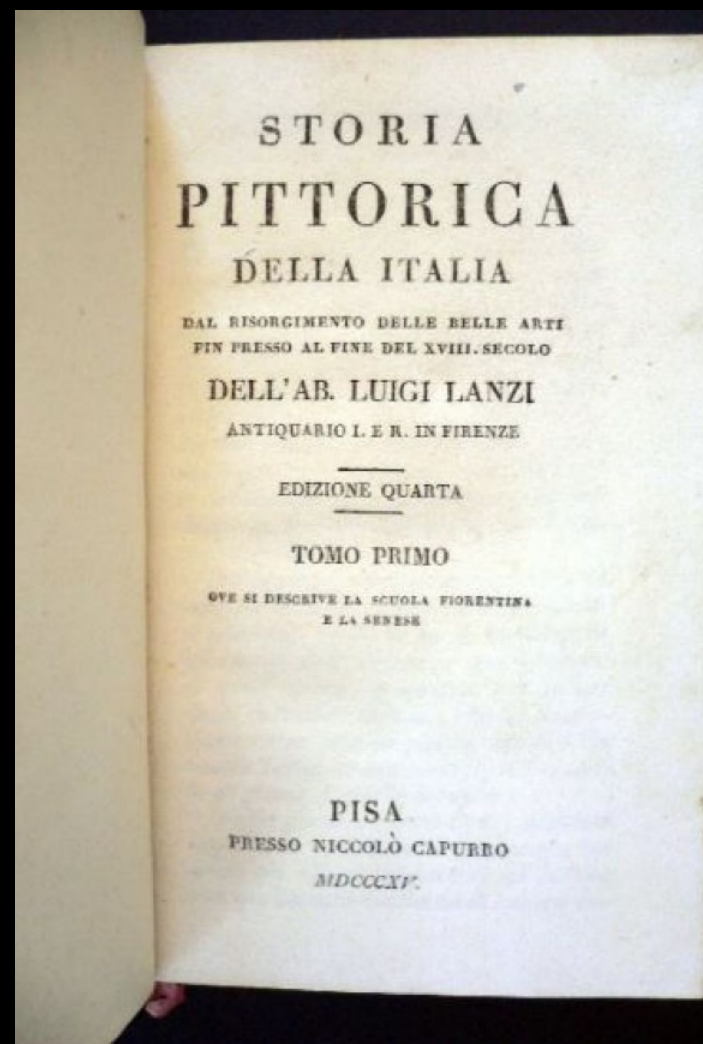
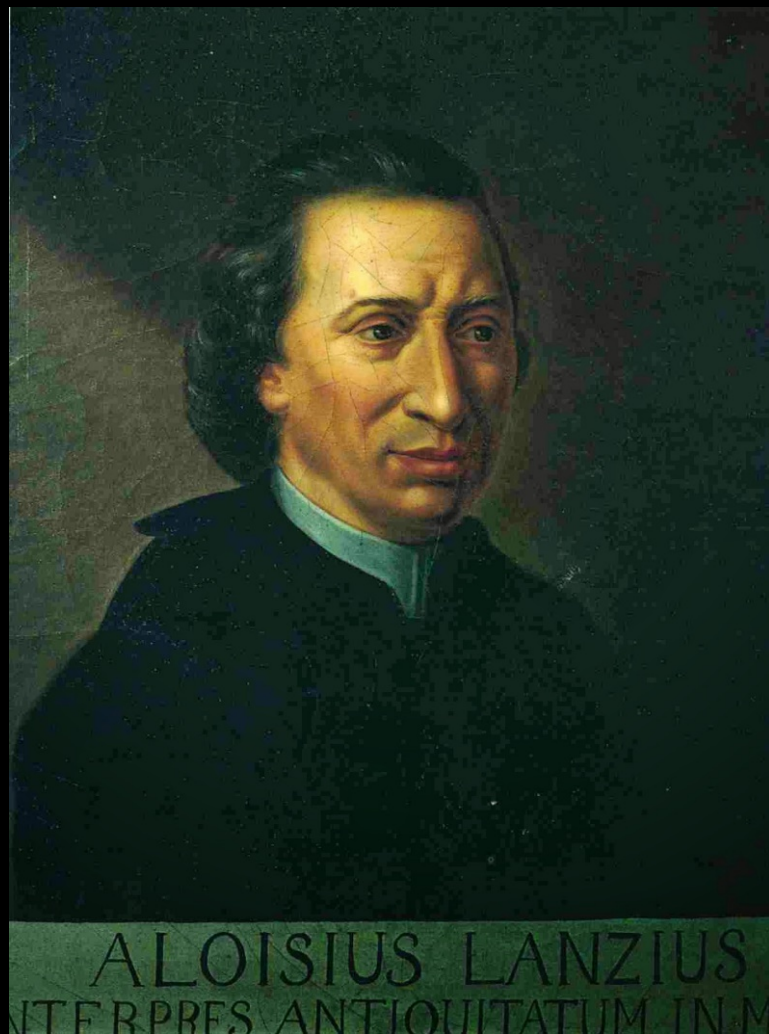

„Původ“ dějin umění (a)

klasifikování děl

Luigi Antonio Lanzi (1732-1810) a malířské školy v Itálii

veřejné zpřístupnění nové instalace florentských Uffizzi (Leopold Toskánský) a systematizace stylů-škol

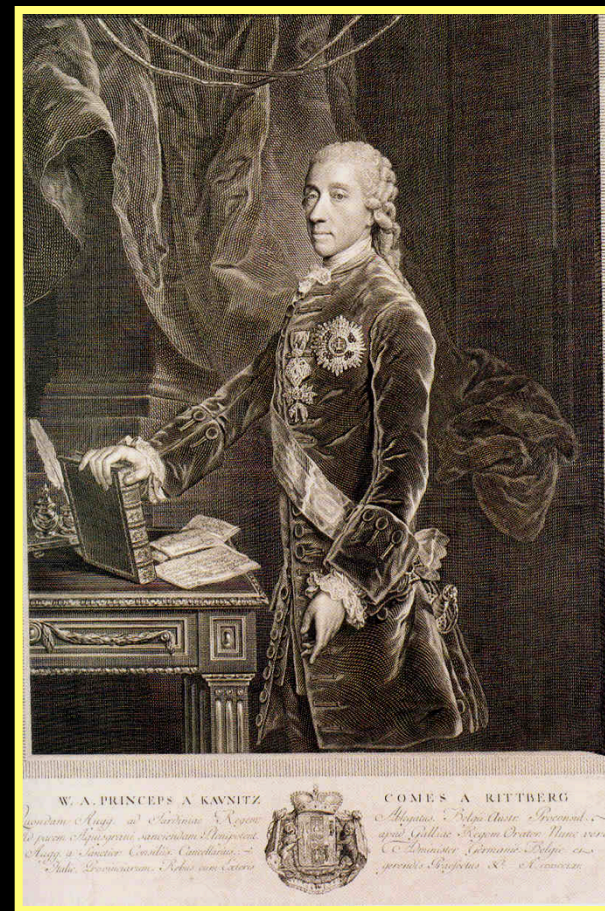

„Původ“ dějin umění (b)

artikulace/vystavení děl

Christian von Mechel (1737-1817)
Václav Antonín Kaunitz-Rietberg (1711-1794)

Vídeň – Belvedere, 1778 (Josef II. a Marie Terezie):
instalace a katalogizace obrazů autorů podle škol

„Původ“ dějin umění (c)

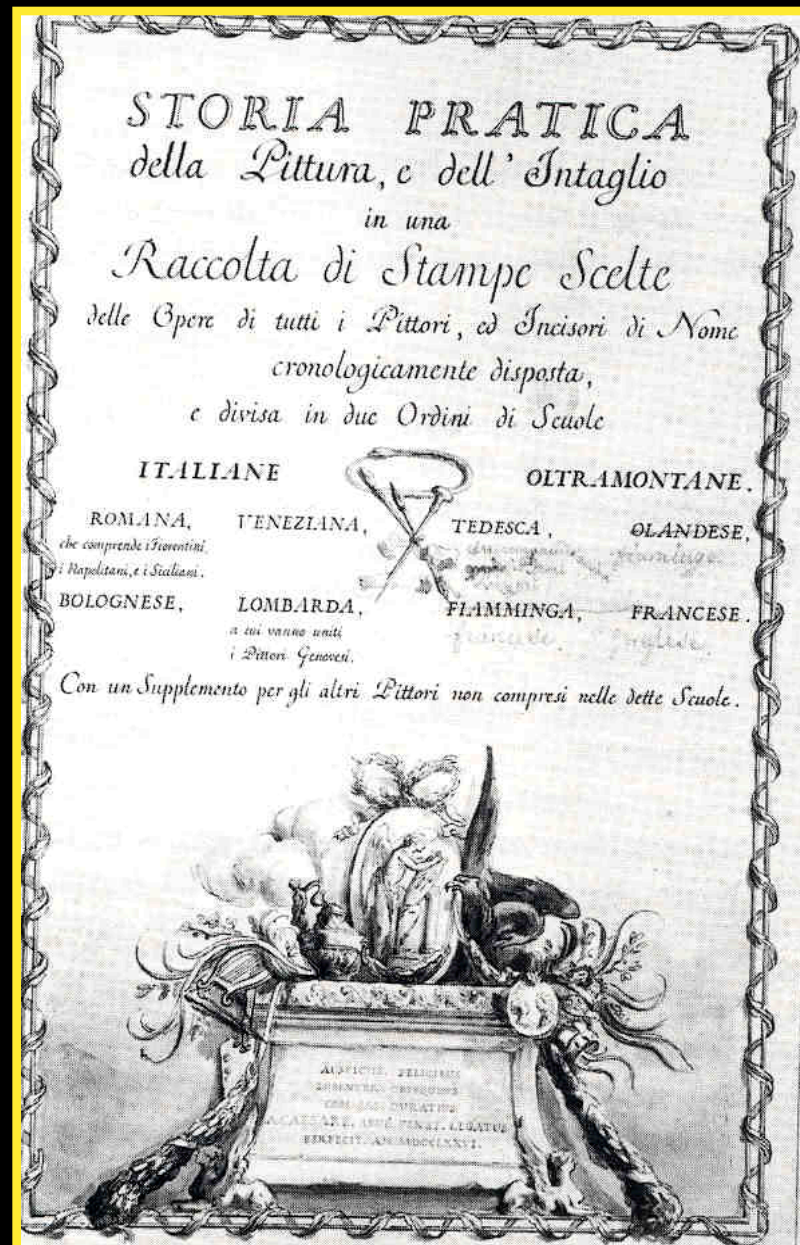
Giacomo Durazzo (1717-1794)

Albert Sasko-Těšínský (1738-1822)

Albertina: kresby a grafické listy podle „řádu škol“

archiv/inventování děl

Počátky dějin umění jako oboru

- Johann Joachim Winckelmann (+ klasická archeologie), Karl Friedrich von Rumohr (+ historická kritika pramenů), Jean Bapt. Séroux d'Agincourt (+ „řád doby a míst“ středověkého umění)
- Dějiny umění a „historismus“, umělecké spolky v 19. století: „Berlínská škola dějin umění“ (znalectví – dějiny stylových forem – dějiny duchovní kultury)

Důležitým předpokladem pro vznik a rozšíření dějin umění bylo důsledněji pěstované znalectví v muzeích a galeriích, ale též práce lokálních uměleckých spolků (Kunstverein), které se zabývaly ochranou historických památek i popularizací soudobé umělecké tvorby, srov. výborné vylíčení institucionalizace disciplíny „zezdola“:

Heinrich Dilly (1941-2019), Kunstgeschichte als Institution. Studien zur Geschichte einer Disziplin, 1979 (původně jeho doktorská disertace).

První odborní historikové umění

(a) Johann Joachim Winckelmann (1717-1768)

(b) Karl Friedrich von Rumohr (1785-1843)

Dějiny umění a historismus, aneb: k čemu jsou dějiny umění ?

J. J. Winckelmann, 1764:

„Dějiny umění starověku, jež jsem se rozhodl napsat, nejsou pouhým zaznamenáním časové posloupnosti a změn v ní probíhajících. Slova dějiny používám v onom širším významu, který má v řečtině, a mým záměrem je pokusit se o podání učeného systému“

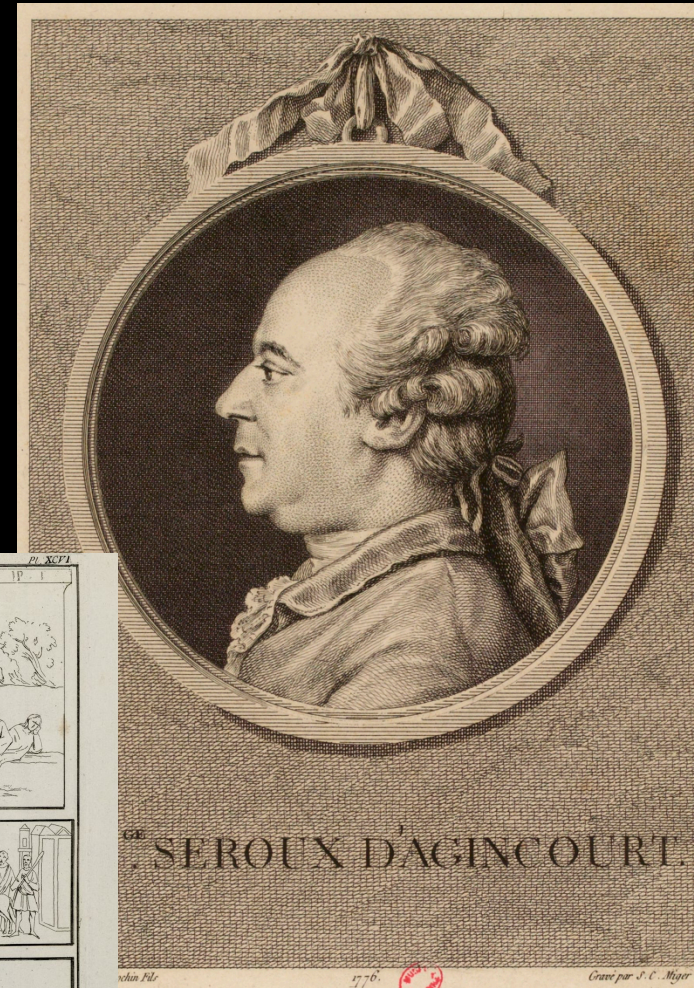
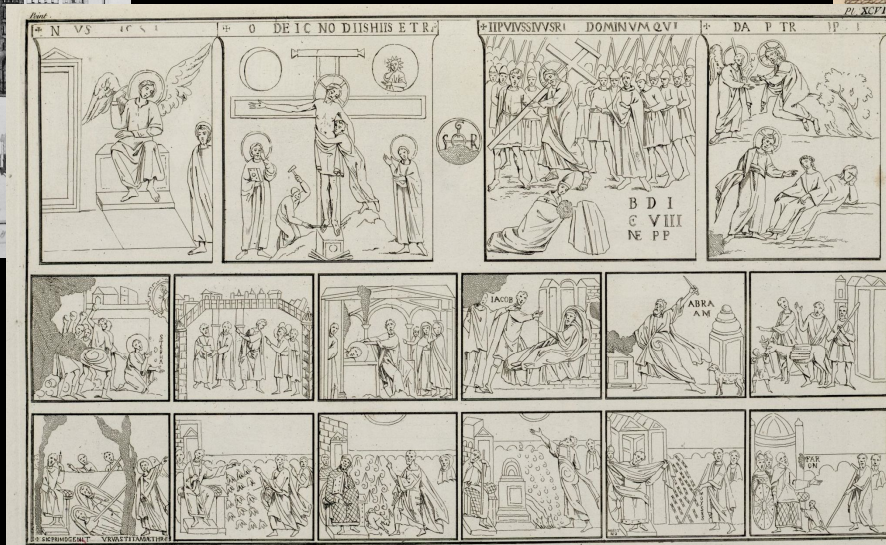
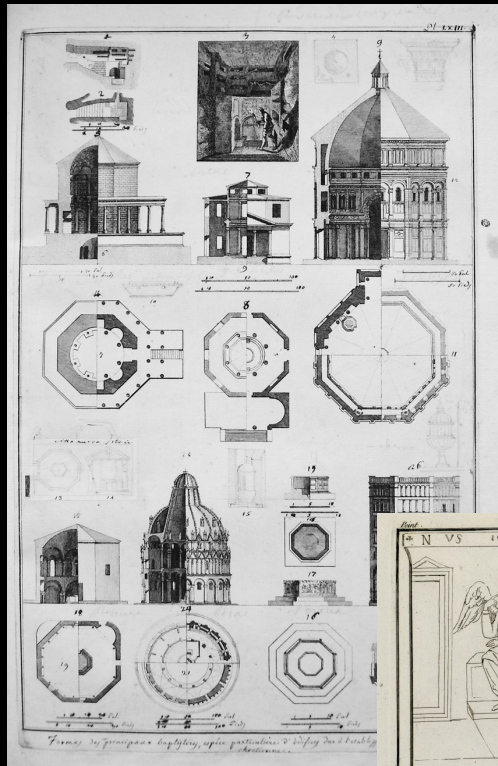
K. F. von Rumohr, 1821:

„Umělecké dílo lze mnohem lépe prožít a porozumět mu, pokud budou ozřejměny všechny okolnosti a vztahy, za nichž a z nichž vzniklo“

- (a) Komparace a důraz na originalitu díla: nový způsob prohlížení a kritické posuzování uměleckých děl
- (b) Kritická práce s historickými dokumenty
- (c) Kritická práce s psanými texty o umění

(c) Jean Bapt. Séroux d'Agincourt (1730-1814)

L'Histoire de l'Art par les monuments, depuis sa décadence au quatrième siècle jusqu'à son renouvellement au seizième
(6 sv., 325 obrazových příloh, Paris, 1811-1823)

(d) Rumohrova nová organizace vystavování uměleckých děl

1823: Berlin - Altes Museum, proti:

- a) škola vkusu, tj. estetický koncept, Představující krásno v kopiích,
- b) tradiční vystavování děl těsně vedle sebe.

Vysmívání se tradici:

“Cestující si prohlédli uměleckou výstavu a obdivovali účelné rozmístění obrazů”.

Berlínská škola dějin umění:

(1) Umělecké spolky
a šíření dějin umění na veřejnosti

Franz Kugler (1808-1858)

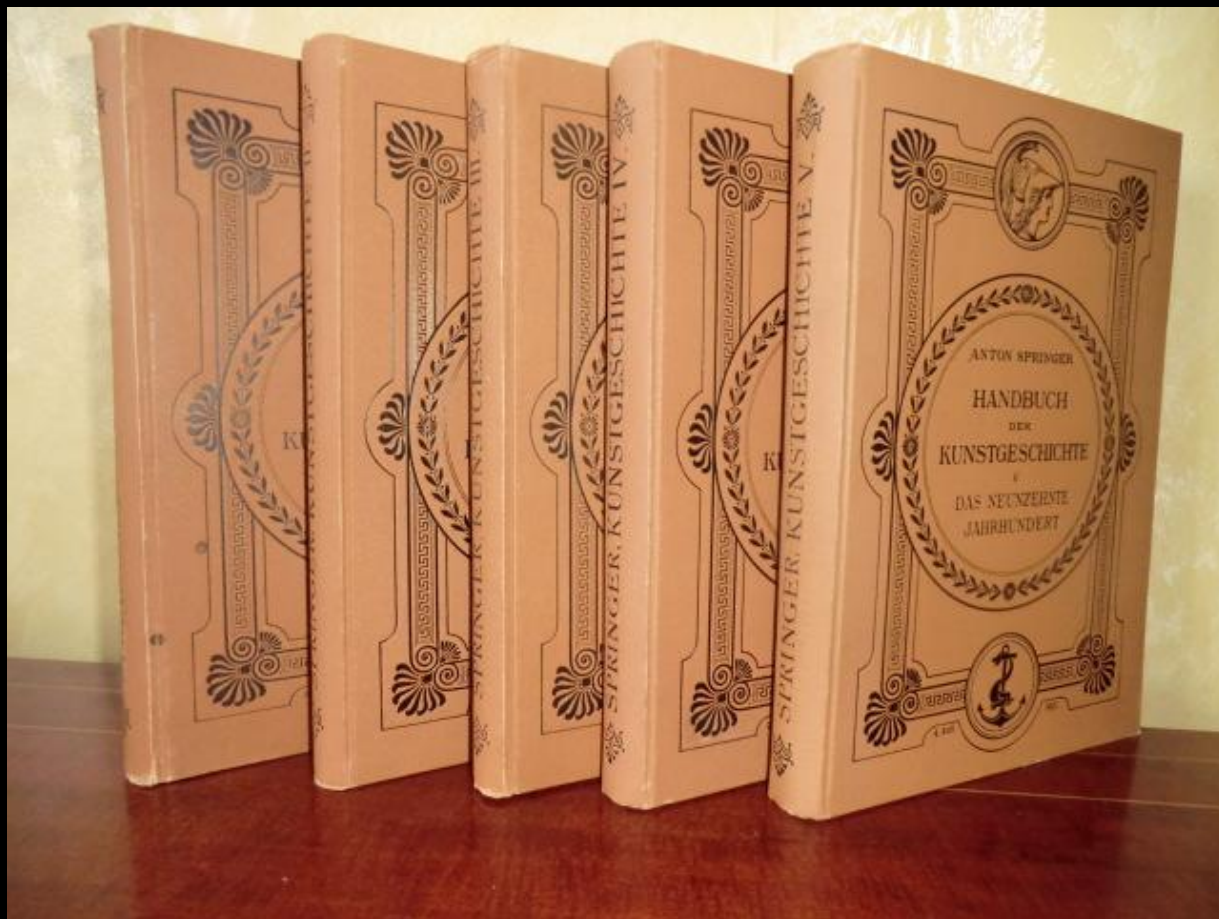
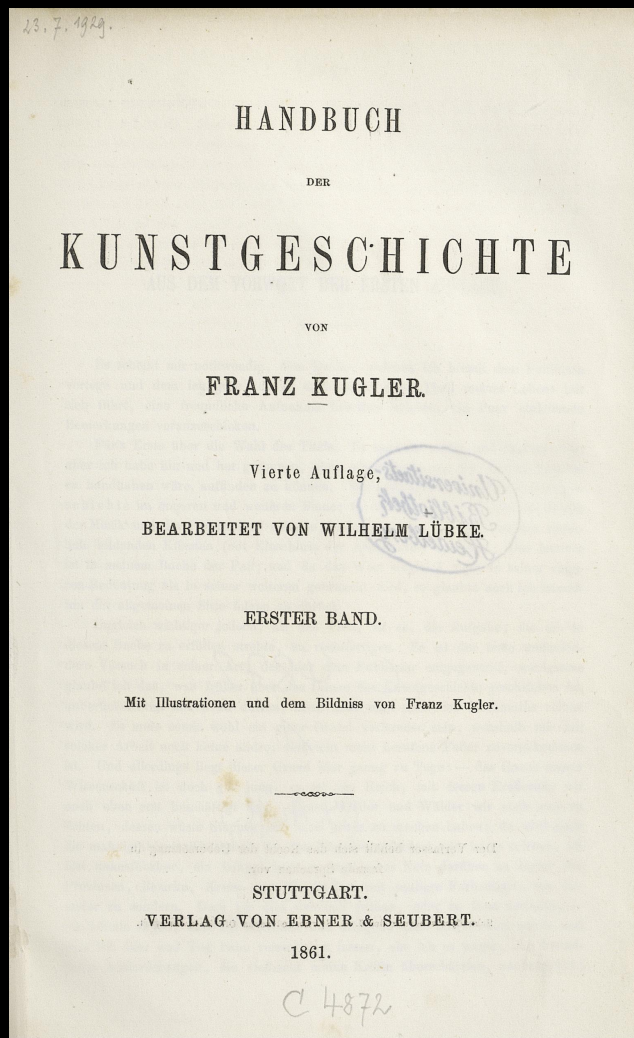

Berlínská škola dějin umění:

(2) Stylové dějiny umění (Franz Kugler - Carl Schnaase - Wilhelm Lübke)

Anton Springer, 1855 (1. vyd.): „ Pro potřebu umělcům, studujícím a jako průvodce

Berlínská škola dějin umění:

(3) historické syntézy

Znalectví

–

Dějiny stylových forem

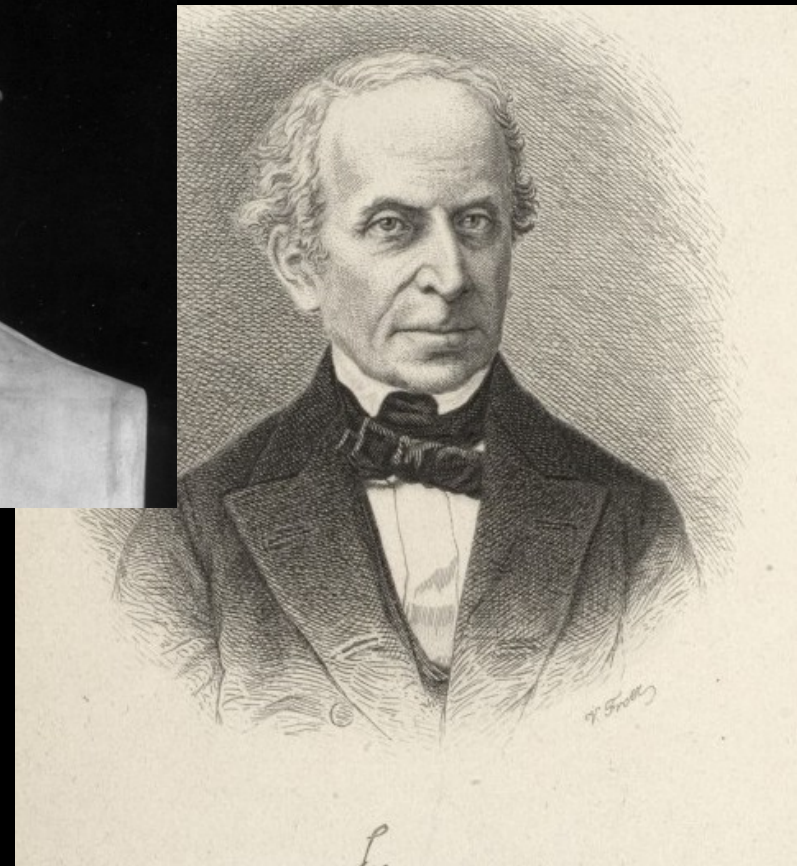
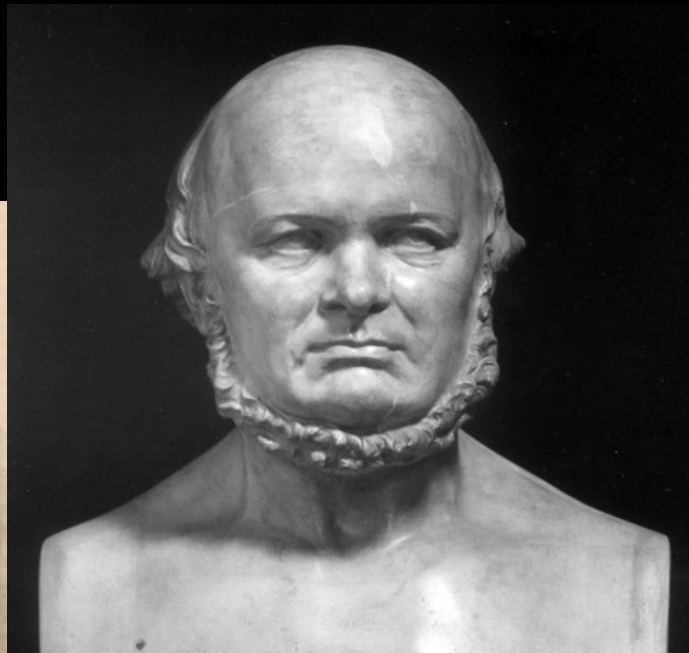
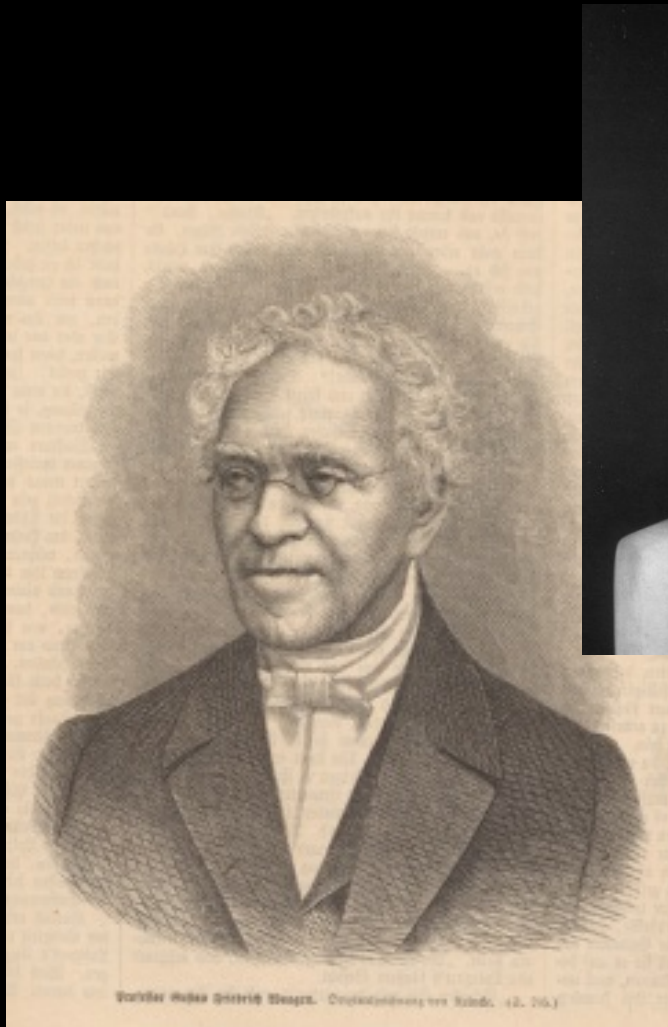
–

Dějiny ducha a kultury

Gustav Friedrich Waagen

Franz Kugler

Carl Schnaase

Ustavení dějin umění jako „vědecké disciplíny“

- Fotografie, pozitivismus ve 2. polovině 19. století
- Moritz Thausing: „Stellung der Kunstgeschichte als Wissenschaft“
- Zvědečtění znalectví a historie, Jacob Burckhardt, Heinrich Wölfflin, Aby M. Warburg
- Paradigma indicií, „Vídeňská škola dějin umění“, Adolf Goldschmidt

Ján Bakoš, Štyri trasy metodológie dejín umenia, 2000: *„Viedenská škola dejín umenia sa stala liahňou, z ktorej vzišli jednotlivé národné historiografie umenia v strednej Európe. Práve doktrína dejín umenia ako exaktnej vedy a racionálna metóda bádania Viedenskej školy umožňovala pomerne ľahko preniesť jej idey do nových prostredí a urobiť ich základnými kameňmi národných umeleckohistorických škôl“.*

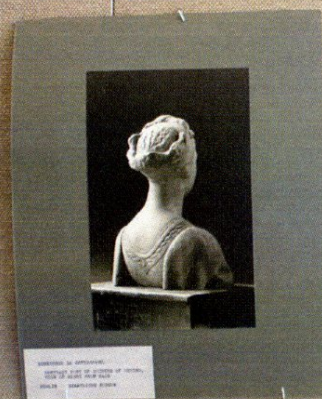
Dějiny umění a fotografie

Fratelli Alinari: Leopoldo (1832-1865), Romualdo (1830-1890) a Giuseppe (1836-1890)

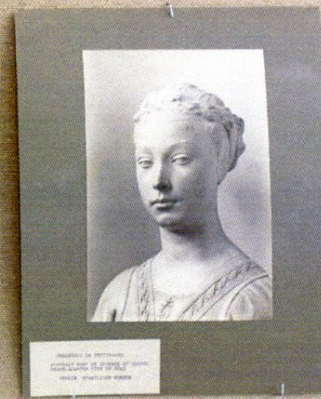

Clarence Kennedy (1892-1972)
interpretace umění fotografií

SCULPTURE IN PROFILE
HEAD OF A WOMAN OF THE
CLASSICAL PERIOD

SCULPTURE IN PROFILE
HEAD OF A WOMAN OF THE
CLASSICAL PERIOD

André Malraux (1901-1976) – „umění je to, co je fotografovateľné“

Imaginární muzeum světového sochařství (Le Musée imaginaire de la Sculpture mondiale), 1952 – 1954,
3 sv.

1873: První uměleckohistorický kongres, Wien

Moritz Thausing: Postavení dějin umění jako vědy

M. Thausing

ERSTER KUNSTWISSENSCHAFTLICHER CONGRESS

IN WIEN.

Vom 1.—4. September 1873.

K. k. österreichisches Museum, Stubenring 5.

REGLEMENT.

- I. Der kunstwissenschaftliche Congress findet den 1., 2., 3. eventuell 4.) September im Bibliotheks-Saale des österr. Museums statt.
- II. Mitglieder des Congresses sind diejenigen, welche zur Theilnahme an demselben eingeladen wurden, oder bei dem leitenden Comité sich angemeldet haben.
- III. Alle Mitglieder des Congresses erhalten eine Mitgliedskarte, welche für die Dauer des Congresses zu freiem Eintritt in das Museum und die Ausstellung alter Bilder aus dem Wiener Privatbesitz berechtigt.
- IV. Die Einrichtung einer Mitgliederliste findet nicht statt.
- V. Die Theilnahme der Mitglieder des Congresses an den Debatten regelt die Geschäftsordnung.
- VI. Das Programm für die Discussionen im Congress ist folgendes:
  1. Die Anforderungen der Kunstwissenschaft an die Anordnung, Katalogisirung und Verwaltung der Museen;
  2. Die Conservirung von Kunstwerken (Gemälden, öffentlichen Denkmälern, kirchlichen Kunstgegenständen, Miniaturen, Handschriften u. s. w.);
  3. Der kunstgeschichtliche Unterricht an Hoch- und Mittelschulen.
  4. Gründung eines Repertoriens der Kunstwissenschaft und Anlage eines kunstgeschichtlichen Regestenwerkes.
  5. Reproduktionen von Kunstwerken und deren Verbreitung im Interesse der Museen und des Kunstunterrichts.
- VII. Die oberbenannten Programmpunkte werden einzeln oder mehreren Referenten zur Bearbeitung, eventuell Berichterstattung übergeben, insbesondere jenen Herren, die sich speciell bereits zum Worte gemeldet haben.
- VIII. Das Präsidium in den Sitzungen führt der Vorsitzende des Comité's. Allenfällige Special-Comité's wählen aus ihrer Mitte den Vorsitzenden und den Referenten.
- IX. Abstimmungen über wissenschaftliche Fragen finden nicht statt, sondern nur über Anträge, welche eine Action der Staatsbehörden oder der öffentlichen Institute wünschenswerth erscheinen lassen.
- X. Die Verhandlungen des Congresses werden in deutscher Sprache geführt, ohne dass jedoch dem Vorsitzenden das Recht besonnen wäre, sich Vorträge in fremden Sprachen anzulassen.
- XI. Die Verhandlungen werden in den „Mittheilungen des Museums“ in entsprechender Form veröffentlicht und den Congress-Mitgliedern zugeschickt werden.

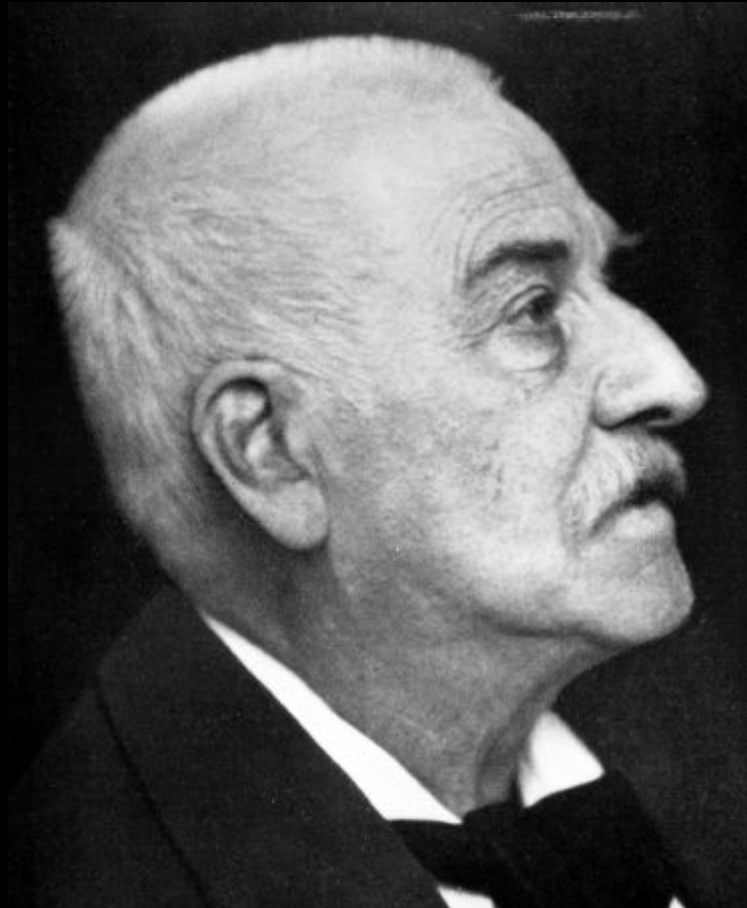

I.

Die Stellung der Kunstgeschichte als Wissenschaft.

Aus einer Antrittsvorlesung an der Wiener Universität im October 1873.

Die Anerkennung der neueren Kunstgeschichte als wissenschaftliche Disciplin, ihre Berechtigung, neben den anderen historischen Fächern Platz zu nehmen, ist noch jungen Datums und die Meinungen über ihre Bedeutung sind noch sehr getheilt. Es bestehen in dieser Hinsicht zum Theile gar wunderliche Vorstellungen, auch in Kreisen, denen man einen gewählten Standpunkt (in dieser Frage wohl zumuthen könnte. Es dürfte daher zunächst nicht unzweckmässig erscheinen, über Umfang, Methode und Probleme der kunstgeschichtlichen Forschung einige Rechenschaft zu geben. Und zwar gelangen wir meines Erachtens zu diesem Ziele am besten auf einem indirecten Wege, indem wir nämlich die Grenzen in's Auge fassen, welche die Kunstgeschichte von den verwandten Wissenschaften, als da sind die classische Archäologie, die Aesthetik und die Weltgeschichte, scheiden oder sie mit denselben verbinden; und endlich jene wichtige Grenzscheide, welche die Kunstgeschichte von der praktischen Kunstübung trennt, und welche

Jacob Burckhardt (1818-1897)

1874: co jsou to dějiny umění na Univerzitě v Basileji?

„Obsahem tohoto cyklu „jsou velmi málo dějiny umění - tj. detailní prezentace vývoje umění, a ještě méně archeologie ve smyslu důkazu potvrzujícího to, co je reprezentováno v umění,

ale naopak krátké uvedení do pozorování uměleckých děl podle epoch a stylů“.

„Pouze v náznacích jsme mohli vyznačit to, co činí ducha této podivuhodné stavby. I když ta je jednou z nejlépe dochovaných památek svého druhu, vyžaduje přesto stále duchovní restaurování a doplňování toho, co dnes chybí, i toho, co je ještě viditelné nejpečlivějším prozkoumáním...

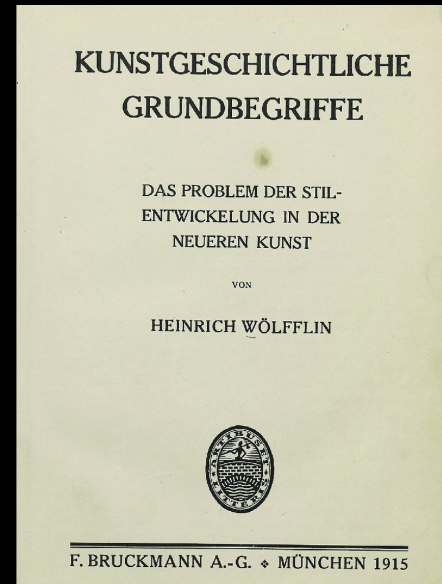
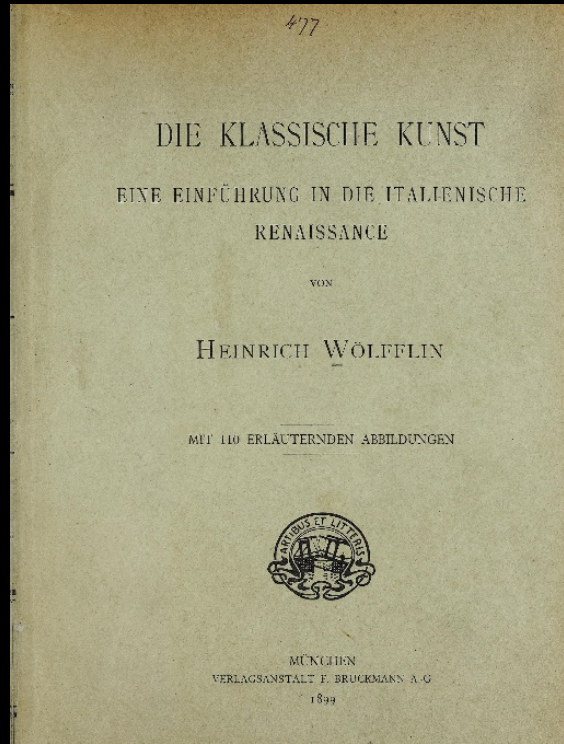
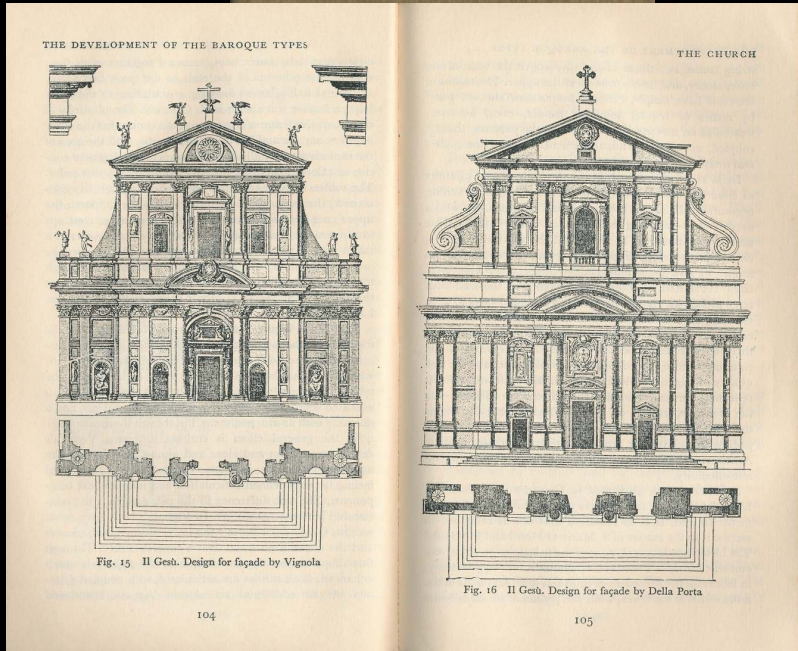
... divák si musí v sobě vypěstovat tuto restaurující aktivitu..., musí se naučit vytušit z částí celek pro budoucí prožitek a nikoli ihned vyžadovat „účinek...

K tomu je však třeba mít jistou dávku fantazie, kterou můžeme získat pouze studiem univerzitních dějin umění...“

Heinrich Wölfflin (1864-1945)

„Čisté vidění“
Formově interpretační přístup a objasnění umění

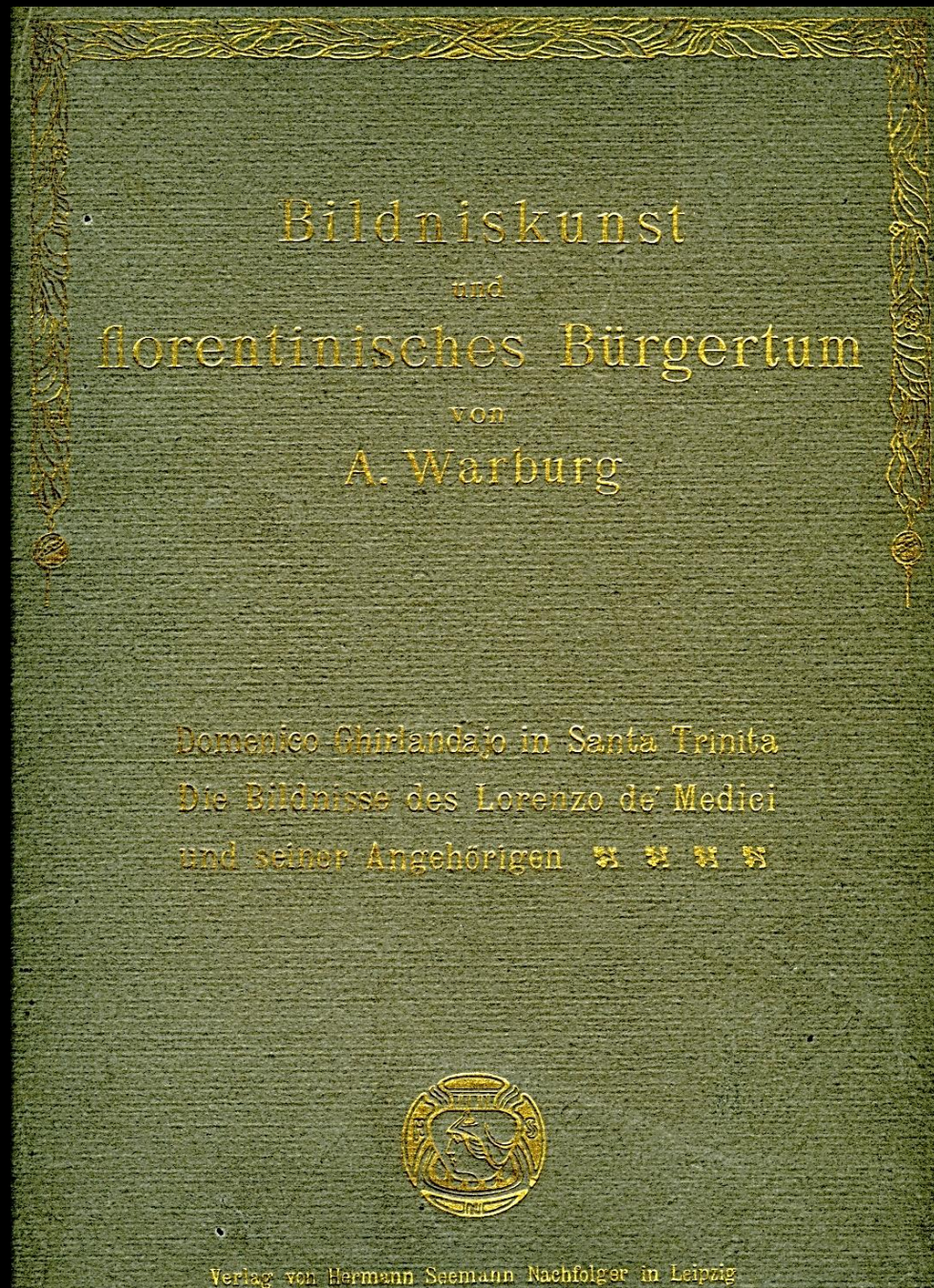

**Aby M. Warburg (Abraham
Moritz, 1866-1929**

(1) Projekt: kulturní historie podle úloh

(2) Projekt: Mnémosyné, Fragment Nymfy
a počátky kritické ikonologie

Paradigma indicií

Giovanni Morelli (1816-1891)

Il Senatore

Iwan Lermolieff, texty 1874-1880

Kunstkritische Studien über italienische Malerei (1890-93)

of Ear. Cosimo Tuzi's Shape of Ear.

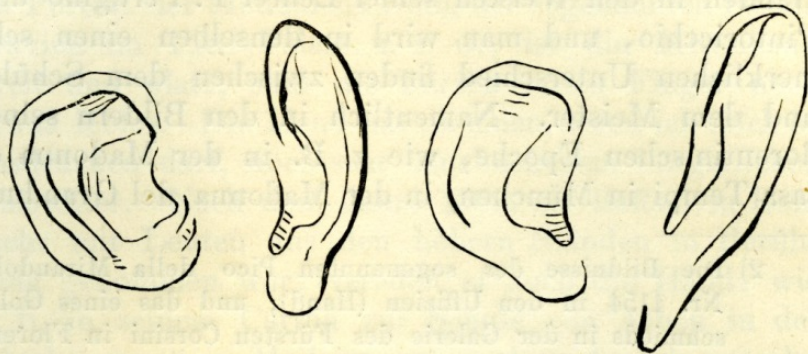

Morellihometoda („experimentálnímetoda“)

Einleitung.

99

Jeder bedeutende Maler hat, sozusagen, seinen ihm eigenthümlichen Typus von Hand und Ohr.¹ Man

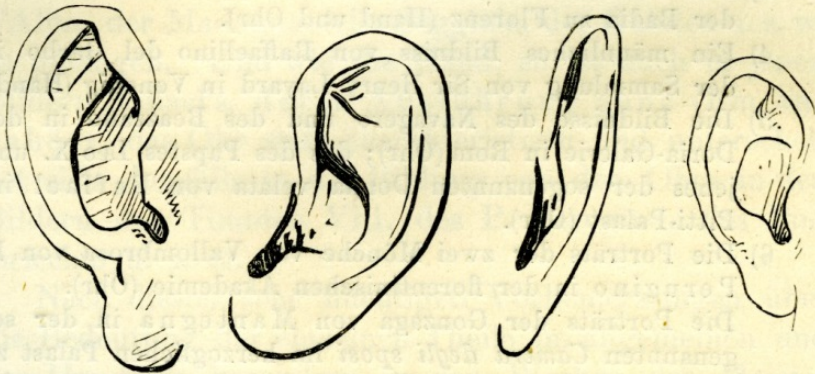

Fra Filippo.

Filippino.

Signorelli.

Bramantino.

Mantegna.

Giambellino.

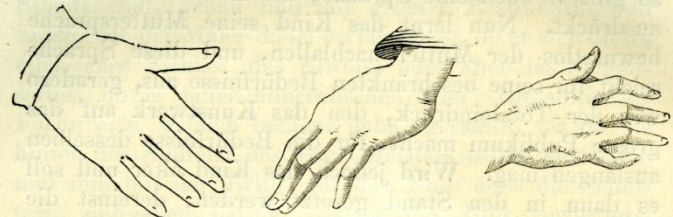
Bonifazio.

Botticelli.

98

Die Galerie Borghese.

gegen jeder selbständige Maler seine eigene Art, die Landschaft und, was noch mehr sagen will, die Form

Fra Filippo Lippi.

Filippino.

Antonio Pollajuolo.

Bernardino dei Conti.

Giovanni Bellini.

Cosimo Tura.

Bramantino.

Botticelli.

der Hand¹ und des Ohres aufzufassen und darzustellen.

Bernard Berenson (1865-1859)

Mary Berenson (1864-1945)

Between truth and the search for it, I choose the second. (BB)

BERENSON

ITALIAN PICTURES. OF THE RENAISSANCE

A LIST OF THE PRINCIPAL ARTISTS
AND THEIR WORKS
WITH AN INDEX OF PLACES

VENETIAN SCHOOL
IN TWO VOLUMES : VOL · II ·
WITH 705 ILLUSTRATIONS

PHAIDON PRESS

Carlo Ginzburg,
Paradigma indicií v historické perspektivě,
aneb: Voltaire - Sherlock Holmes - Giovanni Morelli - Sigmund Freud

Carlo Ginzburg, *Der Jäger entziffert die Fährte, Sherlock Holmes nimmt die Lupe, Freud liest Morelli – die Wissenschaft auf der Suche nach sich selbst*, in: Carlo Ginzburg, *Spurensicherungen: über verborgene Geschichte, Kunst und soziales Gedächtnis*. Berlin 1983, s. 61-96.

- Orientální povídka o třech bratřích: ti podle stop přesně popsali ztraceného velblouda, aniž ho viděli (moderní formulace in *Voltaire: Zadig, aneb osud*), tradice pravěkých lovců a stopařů.
- Obecně v 18. století: zkoumání detailu – nikoli všeobecných charakteristik; právě z takových indicií je posléze možné vyvozovat obecnější závěry – **diagnostika v medicíně** (v té době ovšem pochybnosti, zda je takto určování nemoci skutečně „vědecké“).
- Sigmund Freud, 1914: „dlouho předtím, než vznikla psychoanalýza, dozvěděl jsem se, že jeden ruský znalec umění Iwan Lermolieff vyvolal pozdvižení ve všech galeriích, když rozeznával originály od kopií. Udělal to tak, že nepřihlížel k celkovému působení, ale zdůrazňoval charakteristický význam podřízených detailů, jako jsou lalůčky uší, prsty rukou, apod., které kopista lehce přehlédne. Myslím, že jeho pojetí je hodně příbuzné s technikou lékařské psychoanalýzy. Také ona se pokouší vysvětlit ze stop málo pozorovatelných a málo hodnotných utajované a zakryté...“

Freud – Morelli – Doyle (autor detektivních příběhů Sherlocka Holmese) - všichni tři byli lékaři a znali moderní metody medicínské diagnózy na základě pozorovaných vnějších indicií, tj. **pozorování a smyslová intuice**.

Wiener Schule der Kunstgeschichte I

Moritz Thausing (1838-1884)

M. Thausing

Rudolf Eitelberger von Edelberg
(1817–1885)

Wiener Schule der Kunstgeschichte IIa

Franz Wickhoff (1853-1909)

Vídeňská Genesis
čas v obraze: „kontinuierende Erzählung“,
literární ikonografie

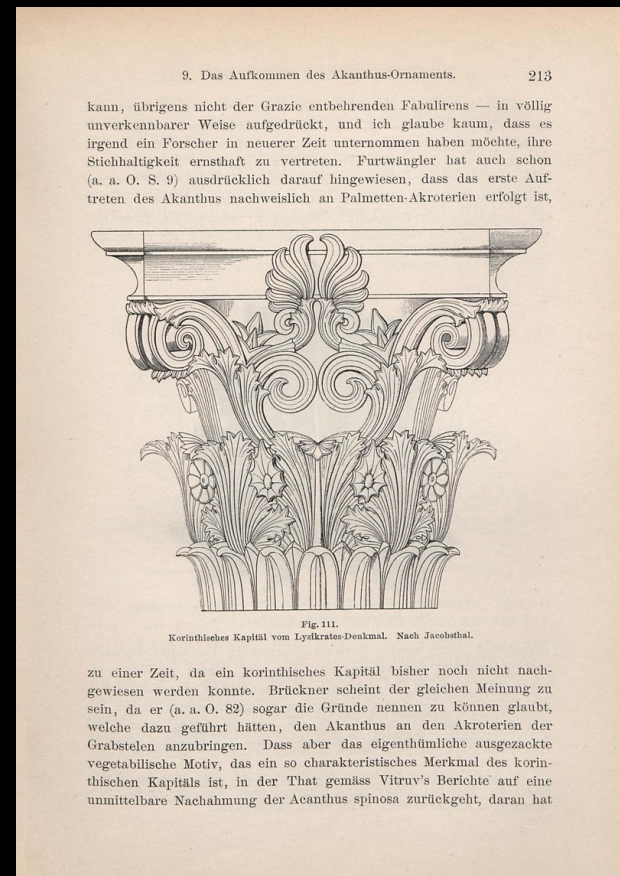
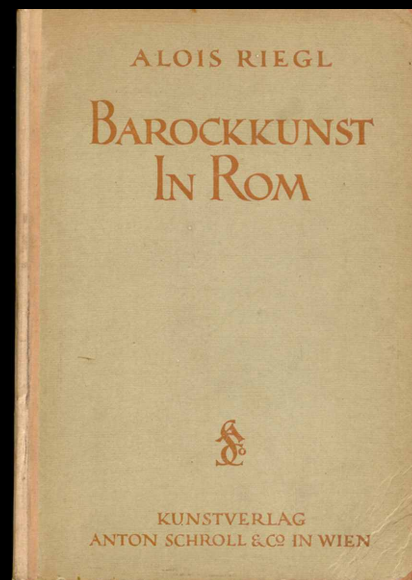
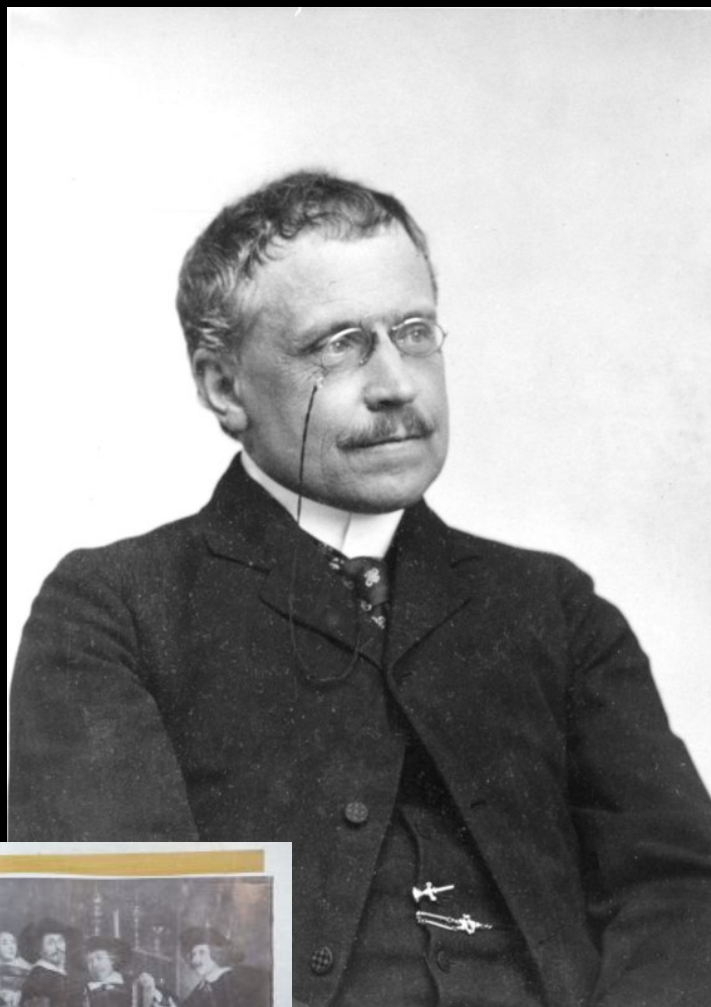

Wiener Schule der Kunstgeschichte IIb

Alois Riegl (1858-1905)

„Kunstwollen“
Historická gramatika umění
Vznik barokního umění v Římě
Receptivní estetika

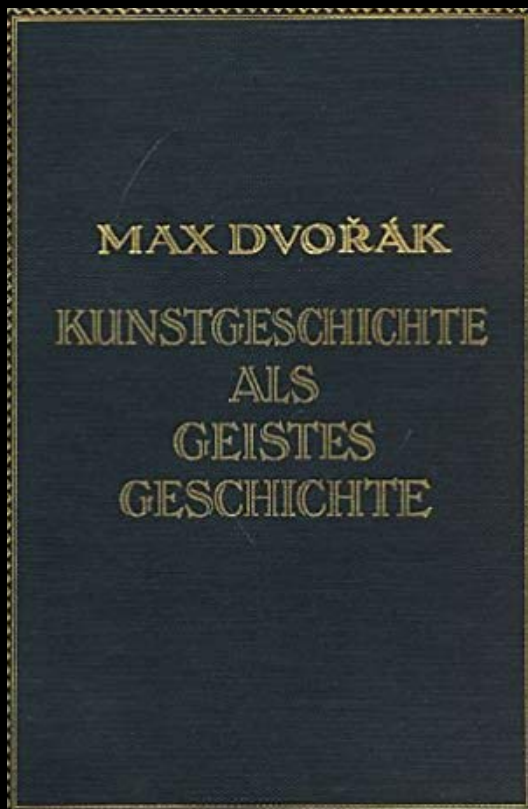

Wiener Schule der Kunstgeschichte III

Max Dvořák (1874-1921)

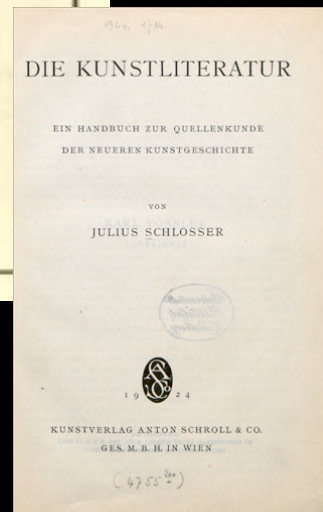
Stylově historická analýza a souvislosti mezi duchovními fenomény

Wiener Schule der Kunstgeschichte IV

Julius von Schlosser (1866-1938)

Hans Tietze (1880-1954)
(+ Erica Tietze-Conrat)

Berlin - Freiburg im Breisgau

Wilhelm von Bode (1845-1929)

Adolf Goldschmidt (1863-1944)

Wilhelm Vöge (1868-1952)

1. Dějiny umění, umění, umělecké dílo a historik umění

Co to jsou dějiny umění a jejich metody ?

„Kdo chce poznat svou disciplínu, musí znát její dějiny... „

August Comte

„Umělecko-historické přístupy jsou jako umělecká díla – obojí může být datováno“

Frederik Antal

Doporučená literatura:

- Jiří Kroupa, *Školy dějin umění. Metodologie dějin umění 1*. Brno (2.vyd.) 2006.
- Jiří Kroupa, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*. Brno 2010.
- Hubert Locher, *Kunstgeschichte als historische Theorie der Kunst 1750-1950*. München 2001.

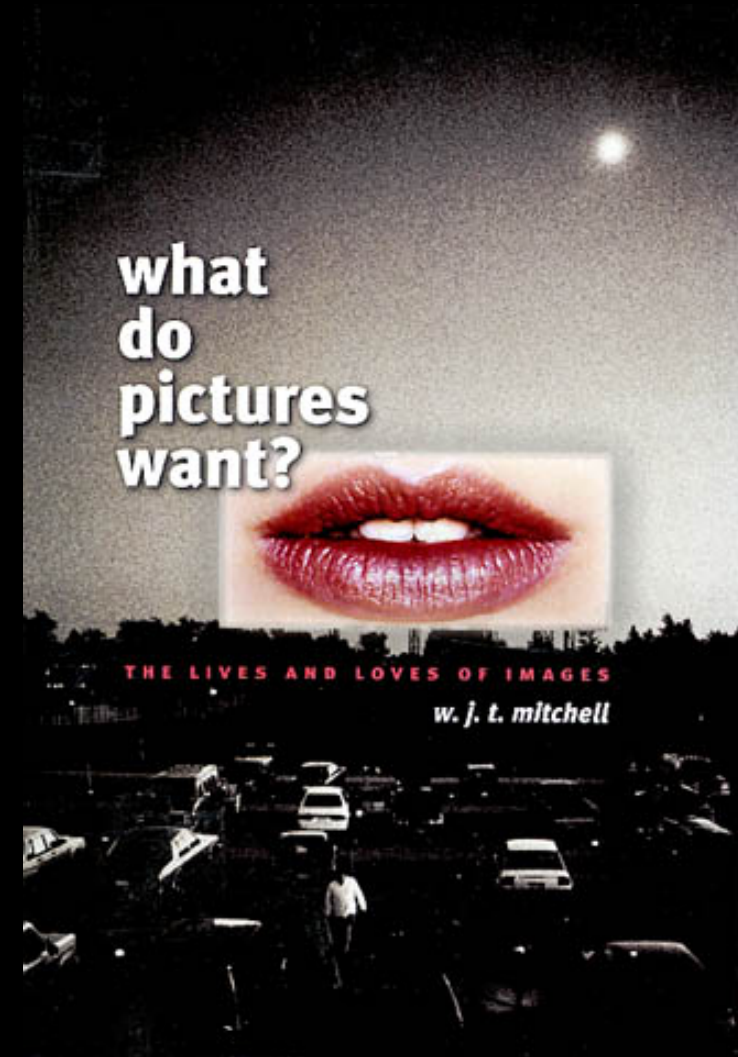

Definice dějin umění zvenčí:

W.J.T. Mitchell (teoretik vizuální kultury)

Dějiny umění se zabývají historickým studiem
umělců,
uměleckých praktik, stylů,
uměleckých hnutí a institucí.

Ve svých nejdříve se rozvíjejících projevech se poté
stávají
obecnou ikonologií (to je: obecnou vědou o
obrazech)
a hermeneutikou obrazů (tj. výkladem
vizuálních děl).

Předmět a paradigma dějepisu umění

Michel Foucault:

„každá disciplína definuje samu sebe

- souborem předmětů,
- celkem metod,
- uceleným korpusem propozic, jež jsou považovány za pravé,
- jistou hrou pravidel a definic, technik a nástrojů“

Předmět dějin umění od 18. století dodnes:

(postupně se proměňuje, ale i rozšiřuje)

- A) Umění (tj. architektura-sochařství-malířství)
- B) Stylová forma
- C) Umělecké dílo
- D) Obraz a umění

Georges Didi-Huberman: proměna předmětu dějin umění v 19. století a dnes

a) Dějiny umění (ars una – jedno umění) – **umění je objektem výzkumu**, „Umění“ má své dějiny, je objektivním faktem, který má svůj jednotný vývoj od nejstarších dob do současnosti

b) Dějiny umění v dnešním světě - **umění je subjektem výzkumu**, tj. „Umění“ je historickým konstruktem, je možné psát pouze dějiny různých a v různých dobách odlišných „umění“.

Dějiny umění a „umění“ ?

Hans Belting (1935-2023),
Konec dějin umění ?

„Od počátku vytvářelo obor dějiny umění **studium dějin**, aniž se vědělo, co to umění vlastně je. Myšlenka jediného, nadčasového umění skončila v době osvícenství – od teď mohla umění definovat pouze **historická úvaha**“.

Umění v minulosti i dnes „**chápeme pouze v horizontu jeho dějin a pouze tyto dějiny mohou vysvětlovat to, co se v podstatě ani vysvětlit nedá**“.

Zkušenost s uměním a věda o umění

Heinrich Lützel (1902-1988), Kunsterfahrung und Kunstwissenschaft, 1975

a) Tři formy zabývání se uměním:

mimovědecké (prožívání umění – používání umění – umělecká kritika)

předvědecké (cestopisy – životopisy – technologie)

vědecké

b) Tři formy vědeckého se zabývání uměním

„kennen“ - poznávat: znalecká práce

„erklären“ - vysvětlovat: historická, zobecňující práce o umění

„verstehen“ - porozumět: historická, prozkoumávající práce o uměleckém díle

Zprostředkování umění (Kunstvermittlung)

- Tradice „ciceronství“
- Zprostředkování umělecko-historické
- Zprostředkování uměním / estetické
- Muzejní a galerijní animace / lektorství

Model vědecké disciplíny: Dějiny umění jako sociální systém

Mezioborové základy	Metodologie DU	Filozofie DU	Světové DU	Národní DU	Ikonologie (význam)	Dějiny kultury
Oborová specializace	Architektura	Sochařství	Malířství	Grafická umění	Fotografie	Užité umění dekorativní
Aplikované disciplíny	Znalectví	Památková péče	Muzeologie	Výstavy, prezentace	Kritika, média	Cestovní ruch

Paradigma ve vědách a struktura vědeckých revolucí

Thomas S. Kuhn (1922-1996), *Struktura vědeckých revolucí*, 1962:

- Paradigma (užší vymezení): „*obecně uznávané a vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model stanovených problémů a model jejich řešení*“.
- Věda „normální“: badatelé se snaží rozšířit působnost paradigmatu, prozkoumávají „bílá místa“ ve vědě, řeší problémy za užití osvědčeného paradigmatu. V určitém okamžiku se však může stát, že paradigma nestačí k objasnění problému a hledají se zprvu nová, „ad hoc“ řešení.
- Věda „revoluční“: když se ukáže, že stará paradigmatata jsou již nepostačující k vysvětlení jevů, dochází k „revoluci“, tj. k radikální proměně ve vědě a ke vzniku nového paradigmatu. Po jeho ustálení se věda opět usadí do „normálního“ stavu vědeckého provozu.

Jörn Rüsen, *Grundzüge einer Historik*, 1983-1989:

Německý historik Rüsen zpracoval Kuhnovy podněty pro oblast historických věd. Především nahradil užší vymezení paradigmatu pro historické vědy jeho širším disciplinárním vymezením:

- *Disciplinární vědecká matrice (matrix)* – sestává z pěti faktorů:
  - Zájmy (potřeba praktické orientace)
  - Teorie (vzory vysvětlení)
  - Metody (pravidla bádání)
  - Formy historiografického psaní
  - Funkce historického vědění (výzkumná orientace)

Paradigma dějin umění dnes

Z Kuhnovy a Rösenovy charakteristiky lze odvodit, že dějiny umění prošly v minulosti od 16. století nejméně třemi ústředními paradigmaty.

- **Tři (širší) paradigmata v dějinách umělecko-historického výzkumu od raného novověku:**
  - Humanisticko-osvěcenská dějepisectví (od Vasariho k Rumohrovi)
  - Klasický historismus (od Berlínské školy dějin umění po Vídeňskou školu dějin umění a ikonologická studia jako model výzkumu dějin umělecké formy a uměleckých obsahů)
  - Kritický historismus (70. léta 20. století dosud):
    - a) dějepis umění: kritická teorie / „nové dějiny umění“ / dějiny a antropologie obrazu a kultura
    - b) paralelní dění v obecné historii: historická sociální věda / microstoria / kulturní vědy
    - c) pohyb od interdisciplinárního výzkumu k transdisciplinaritě věd
- **Naproti tomu kritika disciplíny dějin umění**, in: *Donald Preziosi: The Art of Art History, 1998*
  - Doba osvícenství: začátek dějepisu umění jako jednotné vědy o souboru nejrůznějších předmětů z různých oblastí od architektury po užité umění. V současnosti se však stává nejednotným konglomerátem, v němž jsou vedle sebe vydávány práce o jedinečných originálních dílech a současně práce, které zkoumají skupiny děl jako výraz sociálních, psychických či politických celků.
  - Dva projektované scénáře pro budoucnost:
    - disciplína zanikne a bude nahrazena jinou (např. obecnou vědou o obrazech);
    - rozdělí se na dílčí samostatné disciplíny podobně jako např. se tak stalo s antropologií (tj. klasické dějiny formy, znalectví, památková péče, muzeologie a výstavnictví, praxe turistického ruchu apod.).

2. Umělecko-historické techniky (“řemeslo”)

- Popis a rozpoznání uměleckého díla

Adekvátní nastavení k uměleckému dílu, vidět – porozumět – popsat.

- Heuristika

Ohledání uměleckého díla a stylová kritika, kritika pramenů, kritika literatury.

- Analýza a komparace

Analýza prostřednictvím dílčích elementů a motivů díla – komparace s jinými díly.

- Rekonstrukce tvůrčího kontextu

Rekonstrukce původního stavu – rekonstrukce původního kontextu.

- Konstrukce významu

Umělecko-historická interpretace – zprostředkování vizuální aktivity (srov. Bruno Latour: “*v dějinách umění platí, že čím více prostředníků, tím lépe...*”).

3. Dějiny umění po 1945

a) Mezinárodní kongresy

Počátky mezinárodních kongresů:

1873: první kongres dějin umění, Wien

1912: 10. Mezinárodní kongres, Řím (první kongres se skutečně mezinárodní účastí)

Poválečné kongresy:

16. Lisabon, 1949 – 19. Paříž, 1958

Organizátorská role CIHA: (Comité international d'histoire de l'art)

20. New York, 1961 – 27. Strasbourg, 1989

CIHA vznikla již roku 1930, nicméně větší význam ve světě si získala po schválení nových stanov (1961-1964).

Od roku 2000 platí nové, revidované stanovy (rozšíření oborové - vizuální kultura, světová organizace).

Tematicky zaměřené kongresy na přelomu nového století:

28. kongres Berlin, 1992:	<i>Kulturní výměna v umění</i>
29. Amsterdam, 1996:	<i>Paměť a zapomnění</i>
30. London, 2000:	<i>Čas</i>
31. Montreal, 2004:	<i>Teritorium a místo</i>
32. Melbourne, 2008:	<i>Vzájemný kontakt kultur a civilizací</i>
33. Norimberk, 2012:	<i>Výzva objektu</i>
34. Peking, 2016:	<i>Pojmy/Termíny</i>
35. Florencie /São Paulo, 2019-2020:	<i>Pohyb/ (perspektiva) Transformace Pohyb/ (perspektiva) Migrace</i>

b) Institute neuniverzitní

Německé ústavy:

- Mnichov:
Zentralinstitut für Kunstgeschichte
1946

Craig Hugh Smyth
Ludwig Heydenreich
Wolf Tegethoff
Ulrich Pfisterer

Ústavy německé - italské

- Florencie:
Kunsthistorisches Institut (Max Planck Institut)
1883/1888/1897

August Schmarsow
Heinrich Brockhaus
Ludwig Heydenreich
Alessandro Nova

Ústavy německé - italské

- Řím:
Bibliotheca Hertziana (Max Planck Institut)
1913

Henriette Hertz

Ernst Steinmann

Franz Wolff-Metternich

Richard Krautheimer

Elisabeth Kieven

Sibille Ebert Schifferer, Tanja Michalsky

Ústavy francouzské

- École du Louvre (1882)
Germain Bazin
- École des hautes études en sciences sociales – EHESS, 1975
(VIe Section de l'École pratique des hautes études 1868, 1947)
Georges Didi Huberman
- Institut national d'histoire de l'art – INHA (2001)
André Chastel

Ústavy italské

- Bologna:
Fondazione Federico Zeri
1998

Ústavy USA- italské

- Villa I Tatti, Florencie:
The Harvard University Center for
Italian Renaissance Studies
1959/1961

Bernard Brenson

Craig Hugh Smyth

Joseph Connors

Alina Payne

Ústavy USA

- J. Paul Getty Trust
Los Angeles, Santa Monica
1976/1982/1997

Museum

Research Institute

Conservation Institute

Foundation

(Grant Programm)

Ústavy české a slovenské

- Ústav dějin umění
AV ČR, Praha

Lubomír Konečný

Vojtěch Lahoda

Tomáš Winter

- Ústav dejín umenia
SAV, Bratislava

Ján Bakoš

Ivan Gerát

c) Nový scientismus po 1945

- Empirismus:

Nicolas Pevsner (1902-1985)

- Buildings of England, Pelican History of Arts
- Academies of Art, History of Building Types

- Středověká archeologie:

Marcel Aubert (1884-1962), Louis Grodecki (1919-1982)

- Statues-colonnes, cisterciácká architektura
- Středověké vitraje, dějiny gotické architektury v návaznosti na Focillonovu teorii tvarů

- Koncept uměnovědy:

Heinrich Lützel (1902-1988), Joseph Gantner (1896-1988)

- Kunsterfahrung und Kunstwissenschaft
- Moderní architektura, dědictví Heinricha Wölfflina

d) Nové výklady – nová témata

- Kritická diskuse k pojmu stylu:

Josef Adolf Schmoll, gen. Eisenwerth (1915-2010), James Sloss Ackermann (1919)

- Epochengrenze – stylový pluralismus, středověk, fotografie
- Vila jako typ

- Spor o Warburgovo dědictví v ikonologii:

Edgar Wind (1900-1971), Rudolf Wittkower (1901-1971)

- Hledání dalších přístupů-prostředníků (kontextualismus, psychoanalýza):

Richard Krautheimer (1897-1994), Meyer Schapiro (1904-1996)

- Brněnská škola dějin umění:

Václav Richter (1900-1970) a „krize dějin umění“